

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ในบทนี้จะกล่าวถึงสาระสำคัญของการวิจัย โดยสรุปผลการวิจัยทั้งหมด พร้อมทั้งอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์พระราชดำริฯของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เกี่ยวกับแนวพระราชดำริทางการศึกษา การคิด การปลูกฝังค่านิยม และทฤษฎีใหม่อันเป็นฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ในงานช่างฝีมือแล้วนำมาบูรณาการกับผลการวิเคราะห์งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และจากการสัมภาษณ์
2. เพื่อนำผลการวิเคราะห์ไปพัฒนาหลักสูตรวิชาชีพงานช่างฝีมือ เพื่อเปิดสอน และอบรมให้กับผู้สนใจในวิชาชีพหลักสูตรระยะสั้น

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาทฤษฎีใหม่ เศรษฐกิจพอเพียงในพระราชดำริ ทางการศึกษา การคิด ค่านิยม ทฤษฎีไทยและสากลเกี่ยวกับการคิดเชิงเศรษฐกิจพอเพียง แล้วนำมาประยุกต์ใช้ ให้เข้ากับยุควิฤติปัจจุบัน และมีความเหมาะสมกับคนไทย

รูปแบบการวิจัยที่ใช้ คือ ใช้การสอบถาม ที่ผู้สอบถามได้แนวทางในการสอบถามจากผู้ทรงคุณวุฒิ และที่ปรึกษางานวิจัยที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องภูมิปัญญาชาวบ้าน และมีความเกี่ยวข้องกับงานช่างฝีมือ โดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการทำงานกับผู้เชี่ยวชาญในแต่ละประเภทของงานช่างฝีมือ แล้วทำการวิเคราะห์ในภาพรวม

พื้นที่การเก็บข้อมูล คือ ในพื้นที่ 2 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดตาก ที่มีความเชี่ยวชาญ ทำการประกอบอาชีพงานช่างฝีมือ ที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยแบ่งออกเป็น 6 สาขาวิชาชีพ คือ เครื่องดนตรีไทย งานแกะสลัก เครื่องเงิน อัญมณีและเครื่องประดับ การเป่าแก้ว และเครื่องจักสาน ดังนี้

จังหวัดกำแพงเพชร ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญใน 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอทรายทองวัฒนา อำเภอลองลาน และอำเภอปางศิลาทอง

จังหวัดตาก ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญใน 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมือง อำเภอแม่ระมาด อำเภออุ้มผาง อำเภอท่าสองยาง และอำเภอสามเงา

ตัวแปรที่ศึกษา ได้แก่ ทักษะกระบวนการคิด แนวทางในการพัฒนาในงานช่างฝีมือ มโนทัศน์ เศรษฐกิจแบบพอเพียง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

ประชากรที่ใช้สำหรับการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ผู้เชี่ยวชาญงานช่างฝีมือที่อยู่ในเขตจังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดตาก เป็นผู้ที่ประกอบอาชีพต่อไปนี้

1. เครื่องดนตรีไทย	จำนวน 14 คน
2. งานแกะสลัก	จำนวน 20 คน
3. เครื่องเงิน	จำนวน 18 คน
4. อัญมณีและเครื่องประดับ	จำนวน 15 คน
5. การเป่าแก้ว	จำนวน 21 คน
6. เครื่องจักสาน	จำนวน 30 คน
รวมทั้งสิ้น	จำนวน 118 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้เอกสาร ข้อมูล งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบบสัมภาษณ์ กลุ่มตัวอย่าง อุปกรณ์บันทึกภาพและเสียง โดยได้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ

ตอนที่ 1 สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญงานช่างฝีมือ โดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และเปิดโอกาสให้ตอบอย่างอิสระ ตามความรู้ความสามารถและประสบการณ์ของผู้ตอบ

ตอนที่ 2 ใช้เครื่องมือบันทึกคำให้การสัมภาษณ์ แล้วนำมาถอดเป็นตัวอักษร เพื่อนำไปทำการวิเคราะห์ต่อไป

ตอนที่ 3 ใช้แบบสัมภาษณ์ที่สร้างจากผลการวิเคราะห์ข้อมูล โดยปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ และที่ปรึกษา นำมาสร้างเป็นข้อความที่เป็นตัวบ่งชี้องค์ประกอบของการพัฒนาช่างฝีมือ โดยให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นว่าข้อความหรือตัวบ่งชี้นี้ จะมีโอกาสที่จะเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่มีความเที่ยงตรงมากขึ้น ผู้วิจัยจึงได้แบ่งวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ทำการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญช่างฝีมือ โดยใช้กรอบประเด็นการสัมภาษณ์ ที่ผู้วิจัยได้จัดเตรียมเอาไว้ล่วงหน้า ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม ซึ่งมีลักษณะเป็นคำถามที่เปิดกว้าง ไม่มีการชี้นำ เปิดโอกาสให้ตอบได้อย่างอิสระ ตามความรู้และประสบการณ์ของผู้ตอบ
2. ใช้เครื่องบันทึกภาพ และเสียง เพื่อบันทึกคำให้สัมภาษณ์ตลอดเวลาของการสัมภาษณ์ แล้วนำมาถอดเป็นตัวอักษร สำหรับนำไปวิเคราะห์ต่อไป
3. นำความคิดเห็นของผู้ตอบมาทำการวิเคราะห์ โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรอบแรก

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลตอนที่ 1 และตอนที่ 2 ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ด้วยการใช้ความถี่ ร้อยละ และหาค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนตอนที่ 3 เป็นส่วนที่เป็นคำถามปลายเปิดเพื่อให้ผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ได้ตอบอย่างอิสระ ซึ่งผู้วิจัยจะใช้การวิเคราะห์สาระ และบรรยายเป็นความเรียง

การอภิปรายผล

จากการวิจัยสามารถที่จะนำมาอภิปรายผล ถึงสภาพทั่วไปของการปฏิบัติงานช่างฝีมือ ที่มีผลต่อการปฏิบัติงาน เพื่อพิจารณาและนำไปสู่การพัฒนาช่างฝีมือ ที่มีความสอดคล้องกับแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วนำมาประยุกต์เข้าด้วยกัน กับการเสนอข้อความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์ เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติต่อไป โดยในการสัมภาษณ์นั้น ได้ใช้กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นกลุ่มผู้ให้การสัมภาษณ์ที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตจังหวัดกำแพงเพชร และจังหวัดตาก จำนวนทั้งสิ้น 118 คน ดังนี้

ตอนที่ 1 สถานภาพทั่วไปของผู้เชี่ยวชาญ พบว่า

ผู้ตอบ หรือผู้ที่รับการสัมภาษณ์ประกอบด้วยเพศชายและหญิง โดยผู้วิจัยได้ทำการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงไปยังผู้เชี่ยวชาญที่ประกอบอาชีพช่างฝีมือ ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 118 คน โดยประกอบด้วยเพศชายและเพศหญิง ดังนี้

จำนวนเพศชาย ที่ได้รับการสัมภาษณ์มีจำนวนทั้งสิ้น 93 คน เมื่อคิดเป็นร้อยละจะได้ 78.81 ส่วนเพศหญิงมีจำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 21.19 ดังนั้นจะเห็นได้ว่าจำนวนผู้ที่ทำงานช่างฝีมือนี้มักจะอยู่ในวัยที่ใช้แรงงาน และมักจะเป็นเพศชายเสียส่วนใหญ่ โดยคิดเป็นอัตราส่วนชายต่อหญิงแล้วจะ

ได้ประมาณ 4 ต่อ 1 ทำให้เรามองเห็นถึงสภาพความเป็นจริงอย่างหนึ่งว่า ในการทำงานนั้น ดูเหมือนว่าชาย ซึ่งเป็นผู้นำของครอบครัวยังคงต้องทำหน้างานเพื่อหาเงินเลี้ยงครอบครัวเช่นอดีต

ส่วนวัยทำงานที่พบมากที่สุดจะมีอายุที่อยู่ในช่วง 31 - 40 ปี ซึ่งมีมากถึง 57 คน คิดเป็นร้อยละ 48.31 หรือประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของทั้งหมด สาเหตุที่มีอายุที่อยู่ในช่วงนี้มีมากเป็นอันดับ 1 นั้น จากการวิจัยพบว่า นอกจากเป็นกลุ่มที่ไม่มีงานอื่น ๆ ทำแล้ว ส่วนหนึ่งยังเป็นวัยแรงงานที่ได้ถูกเลิกจ้างแล้วเดินทางกลับสู่ภูมิลำเนาเดิม และทำงานช่างฝีมือตามบรรพบุรุษและญาติ มักพบมากในงานประเภทงานแกะสลัก งานอัญมณีและเครื่องประดับ ส่วนที่เหลือรองลงมาจะเป็นผู้ที่มีอายุที่อยู่ในช่วง 41 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 18.64 ซึ่งวัยนี้พบว่าส่วนมากจะมีอาชีพทางด้านเกษตรกรรมอยู่ก่อนแล้ว และในช่วงที่ว่างเว้นจากการทำการเกษตรก็มารับจ้างทำงานช่างฝีมือเพื่อเป็นการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ หรือปฏิบัติอยู่ก่อนแล้วพอถึงช่วงฤดูทำนาทำไร่ก็หันไปปฏิบัติงานเกษตรตามปกติ เมื่อว่างจึงมาทำงานช่างฝีมือต่อเช่นนี้เรื่อย ๆ กลุ่มนี้มักพบมากกับงานช่างฝีมือประเภทงานจักสาน งานแกะสลัก นอกจากนั้นยังพบอีกว่ากลุ่มที่มีอายุน้อยกว่า 30 ปี มีจำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 17.80 ซึ่งวัยนี้พบว่านอกจากจะเป็นผู้ที่อยู่ในช่วงกำลังศึกษาอยู่ในสถาบันการศึกษาส่วนหนึ่ง ไม่ว่าจะเป็นระดับประถมศึกษา หรือระดับมัธยมศึกษา ที่มักใช้เวลาว่างคือวันหยุดราชการมาทำงานตามพ่อแม่หรือคนในครอบครัว เพื่อเป็นการหารายได้พิเศษแล้ว ยังพบว่าเป็นผู้ที่ยังไม่มีงานทำหลังจากจบมาและกำลังรองานจากที่อื่น ๆ กลุ่มนี้มักพบว่างานที่ปฏิบัตินั้นมักเป็นงานเครื่องประดับและอัญมณี และงานเป่าแก้ว และนอกจากนั้นยังมีผู้ที่อายุมากกว่า 50 ปี จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 15.25 จากการที่ได้สัมภาษณ์ พบว่านอกจากจะอยู่ในประเด็นที่ 2 คือว่างเว้นจากการทำการเกษตรแล้วจึงมาทำงานช่างฝีมือ ซึ่งบางส่วนควรอยู่ในวัยที่ต้องการพักผ่อน คือมาทำงานเป็นงานอดิเรก และมีรายได้ไม่แน่นอน ซึ่งกลุ่มนี้มักจะไม่ค่อยได้ใช้อาศัยความรู้ความชำนาญมากนัก และเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้งานไม่พัฒนาไปเท่าที่ควร โดยจะพบได้จากงานประเภททำเครื่องจักสานและทำเครื่องดนตรีไทย ตามลำดับ

ส่วนทางด้านการศึกษาของผู้ให้สัมภาษณ์นั้น พบว่าส่วนใหญ่ยังมีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษา มีอยู่เป็นจำนวนที่ค่อนข้างมาก คือมากกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด โดยมีจำนวน 69 คน คิดเป็นร้อยละ 58.47 จากการสัมภาษณ์พบว่าเกิดจากความเชื่อของชาวบ้าน ที่คิดว่าไม่รู้จะเรียนไปทำไม เมื่อจบชั้นประถมศึกษาแล้วจึงให้ออกมาหาประสบการณ์กับพ่อแม่ หรือคนในครอบครัว และหารายได้ดีกว่า และที่พบนั้นส่วนใหญ่เป็นช่วงของวัยที่ใช้แรงงาน ส่วนในระดับมัธยมศึกษา ก็เช่นเดียวกัน ส่วนมากมาจากความเชื่อคล้ายกับประการแรก ซึ่งมีจำนวน 16 คน เมื่อคิดเป็นร้อยละ จะได้ 13.56 กลุ่มนี้ส่วนใหญ่มักเป็นกลุ่มของผู้ประกอบอาชีพเป่าแก้ว และงานแกะสลัก นอกจากนั้น

เป็นระดับปวช. ร้อยละ 9.32 ระดับปวส. ร้อยละ 7.63 และระดับปริญญาตรีอีก จำนวนร้อยละ 6.78 ตามลำดับ

จากการสัมภาษณ์ยังได้พบอีกว่า สถานภาพของผู้ตอบนั้นส่วนมากเป็นสมาชิกในครอบครัวที่มีการทำงานช่างฝีมืออยู่แล้ว และได้มีการปฏิบัติสืบทอดคิดต่อกันมา ซึ่งมีอยู่ถึง 64 คน คิดเป็นร้อยละ 54.24 ที่ถือว่ามากกว่าครึ่งหนึ่งของทั้งหมด ส่วนใหญ่ก็จะทำงานด้วยความสมัครใจ หรือไม่ก็ต้องทำเองในขณะที่ต้องทำหน้าที่ดูแลกิจการของพ่อแม่ไปด้วย และอีกส่วนหนึ่งมาจากการถูกจ้างออกจากงานที่อื่น แล้วกลับมาทำอยู่กับบ้านหรือครอบครัว ส่วนใหญ่งานประเภทนี้จะได้แก่งานอัญมณีและเครื่องประดับ ที่ต้องอาศัยความชำนาญเป็นพิเศษ และไม่มีควมบกพร่องทางสายตา นอกจากนั้นยังพบอีกว่าในจำนวน 31 คน หรือร้อยละ 26.27 เป็นเจ้าของกิจการเอง และปฏิบัติงานในครอบครัวของตน ส่วนอีก 16 คน หรือร้อยละ 13.56 ที่มีสถานภาพเป็นลูกจ้าง โดยจะพบมากในกลุ่มของงานแกะสลัก และเป่าแก้ว ตามลำดับ

จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ทำงานช่างฝีมือหลายประเภท พบว่าแต่ละประเภทให้รายได้ที่ค่อนข้างจะแตกต่างกันไปตามช่วงจังหวะของเศรษฐกิจขึ้นลง แต่เพื่อความเข้าใจง่ายขึ้นจึงขอแยกรายได้ของผู้รับการสัมภาษณ์จากมากไปหาน้อย ดังนี้

อันดับที่ 1 เป็นกลุ่มของผู้ที่มีรายได้ที่อยู่ในช่วง 4,000 - 5,500 บาท ต่อเดือน มีจำนวนทั้งสิ้น 28 คน เมื่อคิดเป็นร้อยละจะได้ 23.73 ซึ่งจากการสัมภาษณ์พบว่า กลุ่มนี้มักเป็นกลุ่มที่อยู่ในวัยใช้แรงงาน คือมีอายุในช่วง 31 - 40 ปี เพศชาย และเป็นสมาชิกของครอบครัวที่ประกอบกิจการ

อันดับที่ 2 เป็นกลุ่มของผู้ที่มีรายได้ 5,500 - 6,000 บาท ต่อเดือน ซึ่งมีจำนวน 26 คน คิดเป็นร้อยละ 22.03 เท่าที่พบส่วนใหญ่จะเป็นกลุ่มผู้ใช้แรงงานที่มีอายุในช่วง 31 - 40 เพศชายเช่นเดียวกัน และมักพบว่าเป็นสมาชิกในครอบครัวประกอบการและกลุ่มรับจ้างเป็นส่วนใหญ่

อันดับที่ 3 เป็นกลุ่มของผู้ที่มีรายได้ที่อยู่ในช่วง 2,000 - 3,500 บาท ต่อเดือน ซึ่งมีจำนวนทั้งสิ้น 14 คน คิดเป็นร้อยละ 11.86 จากการสัมภาษณ์พบว่าเป็นกลุ่มผู้ที่รับจ้างเป็นส่วนใหญ่ และส่วนหนึ่งเป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ที่ทำงานประเภทนี้เป็นงานอดิเรก

ที่เหลือนอกนั้นพบว่ามีรายได้ไม่แน่นอน ร้อยละ 10.17 ส่วนผู้มีรายได้ 7,500 - 10,000 บาท ต่อเดือน มีร้อยละ 9.32 ผู้ที่มีรายได้ 3,500 - 4,000 บาท ต่อเดือน มีร้อยละ 8.47 ผู้ที่มีรายได้ 6,000 - 7,500 มีร้อยละ 7.63 และสุดท้ายคือกลุ่มผู้มีรายได้มากกว่า 10,000 บาท ต่อเดือน มีเพียง ร้อยละ 6.79 เท่านั้น ซึ่งพบว่าส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเจ้าของสถานประกอบการ ตามลำดับ

ส่วนด้านประสบการณ์ในการทำงานของผู้ได้รับการสัมภาษณ์ เมื่อได้ทำการวิเคราะห์ออกมาแล้ว พบว่าในจำนวน 58 คน จาก 118 คน มากเกือบครึ่งหนึ่งของกลุ่มประชากรทั้งหมด รับประทานการมาโดยการเรียนรู้ และทำการศึกษางานช่างฝีมือมาจากสมาชิกในครอบครัวคิดเป็นร้อยละ 49.15 ถือว่ามากเป็นอันดับ 1 และยังพบอีกว่าส่วนใหญ่เป็นการสั่งสมและถ่ายทอดเทคนิคและวิธีการในการทำงานช่างฝีมือ โดยเฉพาะงานเครื่องเงิน เครื่องประดับและอัญมณี ซึ่งต้องใช้ความละเอียดอ่อนและความปราณีตในการทำงาน

อันดับที่ 2 เป็นการสอบถามจากผู้รู้หรือผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 27 คน คิดเป็นร้อยละ 22.88 ส่วนมากพบว่ากลุ่มนี้มักมีอาชีพรับจ้าง อาจจะมาปฏิบัติเป็นครั้งคราว

อันดับที่ 3 ได้แก่ การศึกษาด้วยตนเองกับการเข้ารับการอบรมหลักสูตรระยะสั้นซึ่งมีจำนวนเท่ากันคือ 12 คน คิดเป็นร้อยละ 10.17 กลุ่มนี้พบว่านำประสบการณ์เท่าที่พบเห็นมาประยุกต์และคิดแปลงเข้ากับประสบการณ์ของตนเองที่มีอยู่ ในขณะที่เดียวกันก็เข้ารับการฝึกอบรมในหลักสูตรระยะสั้นเพิ่มเติม เท่าที่หน่วยงานต่าง ๆ จะจัดให้ และนอกจากนั้นได้รับการศึกษามาจากสถาบันการศึกษาอีกจำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 7.63 ตามลำดับ

นอกจากนั้นยังพบอีกว่าระยะเวลาในการทำงานช่างฝีมือนั้นมีความใกล้เคียงกันคือ อันดับที่ 1 มีประสบการณ์ในการทำงาน 5 - 8 ปี มีจำนวนมากที่สุดคือ 34 คน คิดเป็นร้อยละ 28.81 ซึ่งส่วนใหญ่พบว่าเป็นสมาชิกภายในครอบครัวของผู้ประกอบการ ที่ได้ถ่ายทอดวิชาความรู้และประสบการณ์มาจากบรรพบุรุษ โดยเฉพาะพ่อแม่ และได้มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับ

อันดับที่ 2 มีประสบการณ์ในการทำงาน 3 - 5 ปี ที่จำนวน 23 คน คิดเป็นร้อยละ 19.49 พบว่าส่วนมากมีอาชีพรับจ้างและถูกเลิกจ้างมาจากที่อื่น กลุ่มนี้มักจะมีอาชีพในการแกะสลัก

อันดับที่ 3 มีประสบการณ์ในการทำงาน 1 - 3 ปี จำนวน 22 คน ใกล้เคียงกับกลุ่มที่ 2 คือคิดเป็นร้อยละ 18.64 ส่วนใหญ่มีอาชีพรับจ้าง เช่น งานจักสาน และงานแกะสลัก

และนอกจากนั้นยังพบอีกว่าประสบการณ์ในการทำงาน 8 - 10 ปี มีร้อยละ 15.25 และกลุ่มที่มีประสบการณ์มากกว่า 10 ปีมีร้อยละ 17.81 ซึ่ง 2 กลุ่มนี้จะเป็นสมาชิกในครอบครัวและเจ้าของสถานประกอบการเป็นส่วนใหญ่

ตอนที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนางานช่างฝีมือ ที่มีความสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกับแนวพระราชดำริ โดยเปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้นำประสบการณ์ของตนเองมาตอบ จากผู้ที่ให้การสัมภาษณ์ 118 คน ซึ่งสามารถที่จะเรียงลำดับการให้ความสำคัญ โดยตั้งเอกจากค่าเฉลี่ย และค่าของความเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ได้ ดังนี้

ลำดับที่ 1 ผู้ให้สัมภาษณ์มีความเห็นตรงกันเป็นส่วนมากว่าในการปฏิบัติงานช่างฝีมือนั้น จะต้องมีการเรียนรู้ไปด้วยในขณะที่ปฏิบัติงาน และในขณะที่เดียวกันควรได้รับการเพิ่มพูนประสบการณ์ให้มากขึ้นเท่าที่มีโอกาส เพื่อเป็นการสร้างสรรค์ผลงานให้ดี และมีคุณภาพมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน เพื่อให้เป็นที่ยอมรับของลูกค้า และผู้ที่มาใช้บริการ ซึ่งมีความหมายตรงกับแนวพระราชดำริแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า "ความรู้ และความคิด เป็นทักษะที่มีได้เกิดขึ้นมาเอง แต่จำเป็นจะต้องได้รับการปลูกฝัง ซึ่งในการปลูกฝังนั้น การศึกษาก็ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่ง ถือเป็นเครื่องมือในการพัฒนาความคิด และค่านิยม" นั้นหมายความว่า การชวนชวนหาความรู้ นั้น เป็นสิ่งหนึ่ง ที่ควรมีสำหรับผู้ปฏิบัติงาน โดยเฉพาะเป็นงานบริการ ดังพระราชดำรัส ในความตอนหนึ่งเมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2520 ความว่า "การเรียนรู้ที่สมบูรณ์ต้องมีทฤษฎีเป็นกรอบ หรือแนวทางของการคิดและการปฏิบัติ" และอีกตอนหนึ่งว่า "ความรู้ อาจจำแนกออกเป็นความรู้ระหว่างวิชา คือ ความรู้ที่เกิดจากการตั้งเคราะห์ความรู้จากหลายสาขาวิชา ให้เกิดความรู้ใหม่ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ในความเป็นจริง และความรู้ระหว่างบุคคล คือ ความรู้ที่เกี่ยวข้องกัน ในเรื่องที่ต้องการแก้ปัญหา และความรู้ของบุคคลต่าง ๆ ที่ต้องนำมาใช้ร่วมกัน เพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น"

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ในการปฏิบัติงานช่างฝีมือที่ผู้เชี่ยวชาญ ปฏิบัติอยู่นั้น เป็นการดำเนินรอยตามแนวพระราชดำริอยู่แล้ว โดยกลุ่มนี้ได้ให้ความสำคัญมากที่สุด ซึ่งพบว่ามีค่าเฉลี่ยมากถึง 4.80 ที่ถือว่ามากที่สุด และมากกว่าประเด็นอื่น ๆ ถ้าจะดูจากค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานแล้วพบว่ามีความคิดที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เพราะการกระจายมีน้อยมาก คืออยู่ที่ 0.53 ซึ่งถือว่ากลุ่มนี้เขาได้มีการพัฒนางานขึ้นมามากขึ้นเป็นลำดับ และทำให้เกิดผลดีหลากหลายประการซึ่งเป็นการสร้างสรรค์งานให้ดี มีคุณภาพมากขึ้นกว่าเดิม

ลำดับที่ 2 พบว่าอาชีพงานช่างฝีมือนั้น ผู้ปฏิบัติได้มีแนวคิดที่จะรวมกลุ่มกัน ไม่ว่าจะเป็นการจัดตั้งให้อยู่ในรูปของสหกรณ์ โครงการ ศูนย์ หรือที่มีเรียกชื่ออย่างอื่น เพื่อเป็นการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยมี การแบ่งสรรกำไรจากการขายสินค้าด้วยความยุติธรรม ซึ่งพบว่ามี ความสอดคล้องกับแนวทางพระราชดำริที่เป็น "ทฤษฎีใหม่" ที่ถือว่าเป็นพื้นฐานแห่งระบบเศรษฐกิจพอเพียง ตรงข้อความตอนหนึ่งว่า " ...ให้มีการรวมกันในรูปแบบกลุ่ม หรือสหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการในด้านการผลิต การตลาด การเป็นอยู่ สวัสดิการ สังคมและศาสนา..." นั้นเป็นการกลมกลืนระหว่างกัน กล่าวคือ ผู้ปฏิบัติงานช่างฝีมือ ได้มีการดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริอยู่แล้วนั่นเอง

ดังนั้น งานช่างฝีมือที่เราถือว่าเป็นภูมิปัญญาของคนไทยสาขาหนึ่ง ที่ทรงคุณค่า สร้างคุณประโยชน์อันมหาศาลแก่คนทั้งชาติ อีกทั้งยังเป็นสิ่งหนึ่งที่ควรหวงแหน และได้รับการพัฒนาไป ในทางที่ควรจะเป็นนั้น เราได้มีแนวทางในการปฏิบัติตามแนวพระราชดำริมาเป็นเวลาช้านาน โดยจะ

สังเกตได้จากกลุ่มนี้ได้ให้ความสำคัญมากที่สุดเป็นอันดับ 2 โดยจะดูได้จากที่มีค่าเฉลี่ยมากเป็น 4.79 ใกล้เคียงกับประเด็นของลำดับที่ 1 ซึ่งอยู่ที่ 4.80 ที่มีความแตกต่างกันเพียง 0.01 เท่านั้น แต่มีความแตกต่างกันมากตรงที่กรณีนี้มีค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานน้อยกว่าประเด็นแรก นั่นคือมีการกระจายค่อนข้างน้อยกว่า ดังนั้นความเชื่อมั่นข้อนี้จะสูงว่ามาก แต่อย่างไรก็ตามเมื่อจัดระดับความต้องการแล้วอยู่ในเกณฑ์มากที่สุด ดังนั้นอาจจะเป็นไปได้ว่าในการดำเนินกิจกรรมของงานช่างฝีมือในกลุ่มนี้ ได้มีการยึดการดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริดังกล่าว ที่มีความเห็นเช่นนั้นเพราะว่ากลุ่มนี้ได้ยึดแนวทางและตัวอย่างที่ดีมาจากสหกรณ์การเกษตร และสหกรณ์ร้านค้า ที่ถือว่าเป็นแนวพระราชดำริประการหนึ่ง แล้วนำมาประยุกต์เข้ากันกับแนวทางการประกอบอาชีพงานช่างฝีมือที่ปฏิบัติอยู่

ลำดับที่ 3 จากการที่ได้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการและผู้ประกอบอาชีพงานช่างฝีมือส่วนใหญ่มีความเห็นที่สอดคล้องกันว่า ถึงแม้งานช่างฝีมือนั้นจะมีหลายสาขาและหลากหลายประเภทก็ตาม แต่ถ้าเมื่อนำมาประยุกต์เข้าด้วยกันแล้ว ก็จะทำงานที่ทำอยู่เกิดการสร้างสรรค์มากยิ่งขึ้น ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงครีเสไว้ประการหนึ่งเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม 2521 ดังความตอนหนึ่งว่า “...วิชาการทั้งปวงนั้นถึงจะมีประเภทมากมายเพียงใดก็ตามแต่เมื่อนำมาใช้สร้างสรรค์สิ่งใดก็ควรใช้ด้วยกัน หรือต้องนำมาประยุกต์เข้าด้วยกันเสมออย่างกับอาหารที่เรารับประทาน กว่าจะสำเร็จมาให้รับประทานได้ต้องอาศัยวิชาประสมประสานกันหลายอย่างและต้องผ่านการปฏิบัติมากมายหลายอย่างหลายตอน ดังนั้นวิชาต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและมีอุปการะแก่กัน ทั้งฝ่ายวิทยาศาสตร์และฝ่ายศิลปศาสตร์ ไม่มีวิชาใดที่นำมาใช้ได้โดยลำพัง หรือเฉพาะอย่างได้เลย”

นั่นหมายความว่า การนำวิชาการสาขาต่าง ๆ เข้ามาประกอบกันเพื่อให้สามารถใช้ประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานได้สำเร็จเป็นถึงจำเป็น ดังที่กล่าวกันว่าเป็นการเรียนและการใช้วิชาการในลักษณะของสหวิทยาการ (multidiscipline) “...เพราะวิชาทั้งหลายเกี่ยวโยงถึงกันเป็นส่วนประกอบ ของกันและกัน เป็นปัจจัยอุดหนุนกันและกันอย่างแน่นแฟ้น...” (3 ตุลาคม 2518) ยิ่งไปกว่านี้ทรงแสดงพระอัจฉริยภาพด้วยการแยกแยะมิติของสหวิทยาการ ว่ายังเกี่ยวข้องกับระหว่าง “ความรู้ระหว่างบุคคล” อีกด้วยไม่ใช่เพียงเฉพาะ “ความรู้ระหว่างวิชา” ดังที่กล่าวแล้วเท่านั้นพระองค์ทรงชี้ถึงการให้ความรู้เพื่อการปฏิบัติว่า

“...ทุกคนมีความรู้ต้องใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวมเพราะว่าถ้าความรู้ที่มาร่วมมือใช้ในทางที่ถูกก็จะเกิดคุณอย่างมหาศาล ทั้งแก่ตนเองทั้งแก่ส่วนรวม ฉะนั้นแต่คนที่ได้เรียนในแขนงของคนที่ยอมตั้งอุปนิสัยงานเพื่อตนเองและเพื่อส่วนรวม การปฏิบัติเพื่อส่วนรวมนั้นก็จะต้องมีความเข้าใจระหว่างบุคคลระหว่างวิชา ดังนั้นในการปฏิบัติงานทุกด้านควรเตรียมตัวพร้อมการร่วมมือเป็นอันสำคัญอยู่เสมอ” (25 มิถุนายน 2515)

ความรู้ระหว่างวิชาและความรู้ระหว่างบุคคลเป็นแนวพระราชดำริที่ควรแก่การศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อจะช่วยให้เกิดประโยชน์จริง ประการแรกความรู้ระหว่างวิชาเป็นความรู้ที่สามารถจะนำวิชาการแขนงต่าง ๆ มาประยุกต์ใช้เข้าด้วยกันเพื่อให้มีกรอบหรือแนวทางที่จะปฏิบัติงานหรือแก้ไขปัญหาในความเป็นจริงได้สำเร็จ ซึ่งความรู้นี้มีได้ปรากฏในสาขาวิชาใด หากแต่เป็นความรู้ที่เกิดจากการนำความรู้จากหลายสาขาวิชาเข้ามาสังเคราะห์ให้เกิดเป็นความรู้ใหม่ที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการใช้ประโยชน์ในความเป็นจริง ประการที่สอง ความรู้ระหว่างบุคคลเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับบุคคลซึ่งแยกแยะได้เป็นสองด้านกล่าวคือ ในด้านแรกเป็นความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลที่เกี่ยวข้องกันในเรื่องที่เราต้องการแก้ไขปัญหา ฉะนั้นการแก้ไขปัญหาก็สำเร็จจึงจำเป็น ฉะนั้นการแก้ไขปัญหาก็สำเร็จจึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ของบุคคลเหล่านั้น ด้วยความรู้นี้จะช่วยให้เราสามารถจัดการกับบุคคลเหล่านั้นให้เอื้อประโยชน์ต่อการแก้ไขปัญหาก็ต้องการได้ ในอีกด้านหนึ่งเป็นความรู้ของบุคคลต่าง ๆ ที่จะต้องนำมาใช้ร่วมกันเพื่อการแก้ไขปัญหา เพราะถ้าเพียงความรู้ของบุคคลเดียวไม่เพียงพอที่จะแก้ไขปัญหาก็ครบถ้วน จึงต้องอาศัยความรู้หลายสาขาวิชาที่มีอยู่ในบุคคลหลายคน กรณีเช่นนี้จำเป็นที่จะต้องจัดให้บุคคลที่มีความรู้แต่ละสาขาวิชาที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานเข้ามาร่วมงานตั้งแต่ต้น เช่น การวิเคราะห์ปัญหาร่วมกัน จนถึงการกำหนดแนวทางแก้ไขปัญหาและการร่วมมือกันแก้ไขปัญหา การจะนำสาขาวิชาต่าง ๆ ที่ปรากฏในหลายบุคคลเข้ามาร่วมในกระบวนการแก้ไขปัญหาร่วมกันจึงต้องอาศัย “ความรู้ระหว่างบุคคล” ดังที่ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชกระแสรับสั่ง ถึงการเลือกใช้ทฤษฎีต่าง ๆ หรือการนำทฤษฎีสู่การปฏิบัติในลักษณะสหวิทยาการข้างต้น ได้ทรงพระราชทานแนวทางไว้ว่า

“ในการปฏิบัติงานใด ๆ ผู้ปฏิบัติจะต้องทราบต้องเข้าใจแจ่มแจ้งถึงปัญหาและวิชาความรู้ทั้งปวง อันเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์อย่างทั่วถึง จึงจะสามารถนำทฤษฎีมาดัดแปลงใช้ให้เหมาะสมกับสภาพการณ์และสามารถจะเลือกแนวทางการปฏิบัติให้เกิดผลมากที่สุดได้” (22 มกราคม 2517)

นั่นหมายความว่า การใช้สหวิทยาการให้เกิดผลจริง ผู้ใช้จะต้องมีความรู้ “แจ่มแจ้ง” ทั้งในเรื่องของวิชาการและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น การรู้จริงแจ่มแจ้งนี้จะช่วยให้เราสามารถนำความรู้ทางวิชาการและบุคคลเข้ามาประสมประสานกันได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ของปัญหาที่ต้องการแก้ไขได้ ตลอดจนสามารถเลือกแนวทางปฏิบัติเพื่อการแก้ไขปัญหาก็สำเร็จได้อย่างเหมาะสม ฉะนั้น “การรู้จริงแจ่มแจ้ง” ในสิ่งที่ศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อไปตามแนวพระราชดำริ

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าผู้ประกอบอาชีพงานช่างฝีมือนี้ ต่างก็มีความเห็นที่สอดคล้องกันเป็นจำนวนมาก โดยจะพบได้จากมีค่าเฉลี่ยอยู่ที่ 4.64 ซึ่งถือว่ามากที่สุดประการหนึ่ง เพราะแนวพระราชดำริดังกล่าวสามารถชี้แนะ หรือเป็นแนวทางที่จะนำไปปฏิบัติในงานช่างฝีมือได้เป็นอย่างดี และนอกจากนั้น

ยังได้พบอีกว่าค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานนั้นอยู่ที่ 0.71 ที่ถือว่ายังไม่มากจนเกินไป เมื่อเปรียบเทียบเกณฑ์ความต้องการแล้วพบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่มากที่สุด

ลำดับที่ 4 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นที่สอดคล้องกันประการหนึ่งที่ว่างานช่างฝีมือนี้เป็นอาชีพที่มีเกียรติ และเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในงานที่ได้ทำงานหรือประกอบอาชีพนี้ เพราะว่าอาชีพงานช่างฝีมือนั้นได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ที่ได้รับการพัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง ที่เราควรภาคภูมิใจ ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวพระราชดำริ ดังความตอนหนึ่งที่ทรงมีพระราชดำรัสถึงการปฏิบัติตนตามแนวทางเศรษฐกิจแบบพอเพียง ยึดความประหยัด คัดทอนค่าใช้จ่ายในทุกด้าน ลดละความฟุ้งเฟ้อในการดำรงชีพที่ว่า "...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้ และสร้างตนเองให้มีความมั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตนเองมีความรู้ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่งและขั้นต่อไป ก็คือ ให้มีเกียรติ ว่ายืนได้ด้วยตนเอง ..."

ดังนั้นจะเห็นว่า กลุ่มผู้ประกอบอาชีพงานช่างฝีมือส่วนใหญ่เห็นด้วย และได้ดำเนินกิจกรรมดังกล่าวมา โดยยึดแนวพระราชดำริมาเป็นแนวทางในการประกอบอาชีพมานาน โดยจะสังเกตได้ว่ามีค่าเฉลี่ยที่ 4.62 ซึ่งมีความใกล้เคียงกับลำดับที่ 3 แต่ต่างกันตรงที่ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานนั้น มีน้อยกว่าประเด็นแรก คืออยู่ที่ 0.64 ซึ่งถือว่ามีความกระจายน้อยมาก โดยจัดให้อยู่ในกลุ่มของเกณฑ์ความต้องการที่มากที่สุด

ลำดับที่ 5 จากการสัมภาษณ์พบว่าส่วนมากมีความเห็นตรงกันคือ มองเห็นว่าการช่างฝีมือนี้จะต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันขณะทำงาน เพื่อจะได้นำความรู้ที่นำมาใช้ในการแก้ปัญหา โดยมีความสอดคล้อง และความเห็นตรงกันกับประเด็นที่เห็นว่าระยะทางในการขนส่งสินค้านั้นไม่ไกล ซึ่งไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากนัก เมื่อมาพิจารณาอย่างละเอียดแล้วพบว่ากลุ่มผู้ประกอบอาชีพงานช่างฝีมือ นี้ได้มีการเรียนรู้ มีการปรึกษาหารือกัน โดยเฉพาะมองประเด็นของจุดคุ้มทุน คือค่าใช้จ่ายในการขนส่ง ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวพระราชดำริทรงที่ " ทฤษฎีใหม่ " พื้นฐานแห่งระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียง ในขั้นที่สอง คือให้มีการรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ ร่วมมือร่วมใจกันดำเนินการในด้านการผลิต การตลาด สวัสดิการ ซึ่งจะช่วยให้คนไทยอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ในกรณีที่อาจเกิดการค้าขายหรือส่งออกนั้น โดยมีสิ่งของจำเป็นที่จะให้หลายอย่างเป็นสินค้าส่งออกได้ แต่การส่งออกนั้นมีค่าใช้จ่ายในกระบวนการสูง จึงควรติดต่อโดยตรง และพิจารณาปริมาณการส่งให้คุ้มทุน เพื่อเป็นการลดค่าใช้จ่าย เพื่อให้มีกำไรที่สูงขึ้น (สุเมธ ดันติเวชกุล, 2541) ซึ่งมีความสอดคล้องกับ แนวทางพระราชดำริทรงเรียกว่า " ทฤษฎีใหม่ " อันเป็นแนวทางหรือหลักการในการบริหารจัดการที่ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งแนวพระราชดำริดังกล่าวนี้ได้ตั้งอยู่บนหลักการ " ทฤษฎีใหม่ " 3 ขั้น คือ (สำนักคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2541) คือ

ขั้นที่ 1 มีความพอเพียง เลี้ยงตัวเองได้ บนพื้นฐานของความประหยัด ขจัดค่าใช้จ่าย

ขั้นที่ 2 รวมพลังกันเป็นรูปกลุ่ม เพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้าน
สวัสดิการ การศึกษา การพัฒนาสังคม ฯลฯ

ขั้นที่ 3 สร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพ และขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้มีความหลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน ภาคราชการในด้านการลงทุน การตลาด การผลิต การจัดการ ข้อมูลข่าวสาร

จากประการทั้งปวง จะพบว่าแนวพระราชดำรินี้ กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพงานช่างฝีมือ ก็เป็นอีกกลุ่มหนึ่ง ที่ได้ยึด และใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงานมาช้านาน โดยจะพบว่าในการเรียนรู้ร่วมกัน นั้นมีความสำคัญเป็นอย่างมาก เพื่อที่จะได้นำมาสู่การแก้ปัญหาทั้งปวง ที่อาจเกิดขึ้นได้ ซึ่งจะสังเกตได้ว่ากลุ่มนี้มีค่าเฉลี่ยที่สูงมาก คืออยู่ที่ 4.53 ที่ให้ความสำคัญเท่ากับประเด็นที่ว่ามีการขนส่งไม่ไกลมากนัก และไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายมากกับการขนส่ง คือที่ค่าเฉลี่ย 4.53 เช่นเดียวกัน แต่ต่างกันตรงที่ประเด็นแรกนั้นมีค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.97 ส่วนประเด็นหลังอยู่ที่ 1.00 ที่มีการกระจายมากกว่า แต่อย่างไรก็ตามจะพบว่าทั้งสองประเด็นนี้ คือทั้งข้อที่ 14 และ 4 นั้น เมื่อจัดระดับความต้องการแล้วยังอยู่ในเกณฑ์ที่มากที่สุด ดังนั้นจึงสรุปเป็นประเด็นที่สำคัญ ๆ ก็คือมีความสอดคล้องกับแนวพระราชดำริอย่างมาก

ลำดับที่ 7 กลุ่มผู้ประกอบการอาชีพงานช่างฝีมือส่วนมาก มีความเห็นตรงกันว่าอาชีพนี้ ถึงจะมีรายได้ครั้งละที่ไม่มากนัก แต่ก็มีความรู้สึกภาคภูมิใจที่ได้มาจากแรงงาน และหยาดเหงื่อของตนเอง ซึ่งสามารถทำให้มีความสุขได้ โดยจะสังเกตได้ว่ามีค่าเฉลี่ยเป็น 4.52 ที่ถือว่ายังค่อนข้างมากอยู่ และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.66 ก็ยังถือว่าเป็นการเกาะกลุ่มกันได้ดี เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้วพบว่ามีความสอดคล้องกับแนวพระราชดำริ ซึ่งสุเมธ คันดิเวชกุล (2541) ได้ให้ความหมาย ของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง” หรือ “ระบบเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองได้” ดังนี้

- เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ความสามารถของชุมชนเมือง ทั่วประเทศ หรือภูมิภาคหนึ่ง ๆ ในการผลิตสินค้า และบริการทุกชนิดเพื่อเลี้ยงสังคมนั้น ๆ ได้โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยต่าง ๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ

- เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตนตามอัตภาพ และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พัวพันการอยู่กับสิ่งใด

นอกจากนี้ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2541 ได้พระราชทานพระราชดำรัสเพิ่มเติมในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ,2541)

“...คำว่าพอเพียงมีความหมายกว้างออกไปอีก ไม่ได้หมายถึงการมีพอใช้สำหรับของตัวเอง มีความหมายว่าพอมีพอกิน...พอมีพอกินอันนี้ ก็แปลว่าเศรษฐกิจพอเพียง นั่นเอง...”

“...ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินอยู่ไม่พุ่มเพิบ ไม่หุงหาก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะดูพุ่มเพิบ แต่ก็ทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ...”

“...Self-sufficiency นั้น หมายความว่า ผลิตอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอขยืมคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง ...”

“...คนเรากล้าพอในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่า อะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก คนเราก็ออยู่เป็นสุข ...”

ดังนั้นจากแนวพระราชดำริดังกล่าว จะเห็นว่ากลุ่มผู้ประกอบการอาชีพงานช่างฝีมือได้ยึดถือ และใช้เป็นแนวทางในการปฏิบัติมาช้านาน ซึ่งได้ส่งผลให้มีความสุขตามแก่ศักยภาพ และทำให้การดำเนินงานในการประกอบอาชีพทางช่างฝีมือได้มีการพัฒนาขึ้นมาเป็นลำดับ แต่อย่างไรก็ดี เมื่อได้เปรียบเทียบระดับความต้องการแล้วยังพบว่าอยู่ในเกณฑ์ที่มากที่สุด

ลำดับที่ 8 จากการสัมภาษณ์ยังได้พบอีกว่าอาชีพงานช่างฝีมือที่ทำอยู่นั้น ควรที่จะได้รับการเรียนรู้ และทำการฝึกฝนจนเกิดความชำนาญ และความเชี่ยวชาญ โดยยังพบว่าอยู่ที่ค่าเฉลี่ย 4.45 ซึ่งเป็นค่าเฉลี่ยที่ค่อนข้างน้อย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็น 0.81 ที่ถือว่ายังเกาะกลุ่มกันอยู่ยังไม่กระจายมากนัก ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงพระราชทานให้แก่พสกนิกร เมื่อวันที่ 12 กรกฎาคม 2541 ดังใจความตอนหนึ่งถึงการไม่หยุดนิ่งที่จะหาทางให้ชีวิตหลุดพ้นจากความทุกข์ยาก โดยต้องขวนขวายใฝ่หาความรู้ให้เกิดมีรายได้เพิ่มพูนขึ้นจนถึงขั้นพอเพียงเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังตอนหนึ่งที่ว่า

“...การที่ต้องการให้ทุกคนพยายามที่จะหาความรู้และสร้างตนเองให้มั่นคงนี้เพื่อตนเอง เพื่อที่จะให้ตัวเองมีความเป็นอยู่ที่ก้าวหน้า ที่มีความสุข พอมีพอกินเป็นขั้นหนึ่ง และขั้นต่อไปก็คือ ให้มีเกียรติว่ายืนได้ด้วยตนเอง....”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแนวพระราชดำริที่ทรงให้แก่พสกนิกรนั้น ทรงคุณค่าอย่างใหญ่หลวงมากนักที่จะได้นำมาปฏิบัติในหน้าที่การงาน โดยเฉพาะงานช่างฝีมือ ซึ่งมีความสอดคล้องกับทศนา แคมมณี (2542) ที่ได้ทำการวิเคราะห์ไว้ เพื่อให้เห็นแนวคิดต่าง ๆ ที่แฝงอยู่ในทฤษฎีใหม่ของพระองค์ท่าน ซึ่งมีแนวคิดหลัก ๆ ดังใจความที่สามารถสรุปได้ดังนี้

1. นักวิชาการการทำงานและการแก้ปัญหา เมื่อบุคคลเกิดจิตสำนึก มีความรับผิดชอบในตนเอง และพร้อมที่จะพึ่งตนเองแล้ว บุคคลนั้นก็ต้องลงมือกระทำกรอันจะช่วยให้ตนเองได้ในสิ่งที่ชีวิตต้องการ การทำงานหรือการลงมือปฏิบัติจึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในอันดับต่อมา บุคคลใดจะสามารถประกอบกิจการงานให้ประสบผลสำเร็จตามที่มุ่งหวังได้ จะต้องมีความขยันอดทน ไม่ทอดทิ้ง สามารถที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ และแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นได้ นอกจากนั้นยังจะต้องมีทักษะการบริหารจัดการกิจกรรมด้านต่าง ๆ ในชีวิตให้ประสบผลสำเร็จ เมื่อบุคคลมีกรลงมือปฏิบัติและหากการทำงานนั้นสามารถขยายไปสู่การรวมกลุ่ม ได้รับความร่วมมือจากชุมชนหรือคนอื่นมากขึ้น ผลประโยชน์ที่ได้รับก็จะเพิ่มพูนขึ้น

2. การแสวงหาความรู้และข้อมูล ในการทำงานใด ๆ ให้ได้ผล การแสวงหาข้อมูลและความรู้เพื่อนำมาใช้ในการปฏิบัติงานเป็นสิ่งจำเป็น เพราะการปฏิบัติโดยขาดความรู้จะทำให้เสียเวลาและทรัพยากรมาก และอาจไม่ประสบผลสำเร็จ การศึกษาหาความรู้ที่จำเป็นต่อการทำงาน ไม่ว่าจะจากผู้รู้หรือแหล่งความรู้อื่น ๆ จะช่วยให้การทำงานของบุคคลก้าวหน้าและได้ผลมากขึ้น หรือพูดง่าย ๆ ว่า ทฤษฎีเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการปฏิบัติ และในขณะเดียวกันการปฏิบัติก็ส่งผลทำให้ทฤษฎีหรือข้อความรู้ขยายตัวออกไป ดังนั้น การปฏิบัติและทฤษฎีหรือข้อความรู้จึงเป็นกระบวนการที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันและกัน และส่งผลต่อกันและกันเสมอ

3. การพัฒนาตนเองและคุณภาพชีวิต เมื่อบุคคลมีความรับผิดชอบที่จะพึ่งตนเอง และลงมือทำงานโดยอาศัยความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์และหากมีปัญหาเกิดขึ้นก็สามารถที่จะศึกษาหาวิธีการที่จะมาแก้ปัญหา นั้น ๆ ได้แก่การปฏิบัติก็จะบังเกิดผลบุคคลก็จะเกิดการพัฒนาทั้งทางด้านคุณภาพชีวิตและคุณสมบัติส่วนตัว ผลที่เกิดจากการทำงาน นอกจากจะสามารถนำไปใช้เลี้ยงชีวิตแล้ว บุคคลยังเกิดความชำนาญจากการลงมือกระทำ และมีความรู้เพิ่มพูนขึ้น ทั้งจากประสบการณ์การทำงาน และการศึกษาหาความรู้ขณะทำงาน ซึ่งเป็นปัจจัยช่วยให้บุคคลนั้น สามารถคิดและทำในสิ่งต่าง ๆ ได้มากขึ้นและดีขึ้น จึงกล่าวได้ว่าบุคคลเกิดการพัฒนาตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากการพึ่งตนเอง การทำงานและการแสวงหาความรู้มาใช้ในการทำงาน

ลำดับที่ 9 ผู้ประกอบอาชีพงานช่างฝีมือส่วนใหญ่มีความเห็นที่ตรงกันเป็นส่วนใหญ่ว่า อาชีพที่ปฏิบัติอยู่นั้นเป็นอาชีพที่พอมีพอกิน ไม่มีความเดือดร้อนแต่อย่างใด โดยจะสังเกตได้จากที่มีค่าเฉลี่ยมากถึง 4.41 เพราะจากสภาพที่เป็นอยู่นั้น ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการ หรือลูกจ้าง ต่างก็มีความสุขพออยู่พอกิน เหลือกินจึงนำไปขาย สามารถทำให้มีความสุขได้ ซึ่งมีความสอดคล้องกันแนวพระราชดำริที่พระองค์ทรงพระราชทาน เมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2520 ดังความตอนหนึ่งว่า "...เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของกรมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมาย

ได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่นๆ ด้วย ได้แก่การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดีงามของไทยให้คงอยู่ตลอดไป”

และนอกจากนั้นยังได้ทรงพระราชทานถึงหลักการพึ่งตนเอง อาจจะแยกแยะโดยยึดหลักสำคัญอยู่ 5 ประการ ที่พอสรุปได้คือ

1. ด้านจิตใจ ทำตนให้เป็นที่พึ่งตนเอง มีจิตสำนึกที่ดี สร้างสรรให้ตนเองและชาติโดยรวม มีจิตใจเอื้ออาทร ประณีประนอม เห็นประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง

2. ด้านสังคม แต่ละชุมชนต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เชื้อสายโยงกันเป็นเครือข่ายชุมชนที่แข็งแรง เป็นอิสระ

3. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ใช้และจัดการอย่างฉลาดพร้อมทั้งหาทางเพิ่มมูลค่า โดยให้ยึดอยู่บนหลักการของความยั่งยืน

4. ด้านเทคโนโลยี จากสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว เทคโนโลยีที่เข้ามาใหม่ มีทั้งดีและไม่ดี จึงต้องแยกแยะบนพื้นฐานของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเลือกใช้เฉพาะที่สอดคล้องกับความต้องการ สภาพแวดล้อม และควรพัฒนาเทคโนโลยีจากภูมิปัญญาของเราเอง

5. ด้านเศรษฐกิจ แต่เดิมนักพัฒนามักมุ่งที่การเพิ่มรายได้ และไม่มีที่มุ่งที่การลดรายจ่าย ในเวลาเช่นนี้จะต้องปรับทิศทางใหม่ คือ จะต้องมุ่งลดรายจ่ายก่อนเป็นสำคัญและยึดหลักพออยู่ พอใช้

โดยได้มีพระราชกระแสรับสั่ง ซึ่งมีใจความตอนหนึ่งว่า “... หากพวกเราร่วมมือร่วมใจกัน ทำเพียง 1 ใน 4 เท่านั้น ประเทศชาติของเราก็สามารถรอดพ้นจากวิกฤติได้...”

เมื่อสังเกตจากค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานแล้ว พบว่ายังอยู่ในเกณฑ์ที่ยังน้อยอยู่ คือ 0.95 ที่ถือว่าความคิดเห็นยังไม่มีกระจายมากนัก ถือว่าเป็นส่วนที่ดี ที่คนในกลุ่มนี้มีความเห็นที่ตรงกันเป็นส่วนใหญ่ และยังยึดหลักการในการทำงานโดยมีแนวพระราชดำริมาใช้เป็นแนวทางในการดำเนินกิจกรรม โดยเฉพาะในการประกอบอาชีพงานช่างฝีมือ และเมื่อจัดระดับความต้องการแล้วพบว่า อยู่ในเกณฑ์ที่มาก ถึงจะไม่มากที่สุดแต่ก็มีค่าที่ใกล้เคียงกัน แต่อย่างไรก็ตาม คนส่วนมากก็มีความเห็นด้วยกับข้อที่ 1 ที่บ่งบอกถึงการได้ดำเนินรอยตามแนวพระราชดำริ คือพอมีพอกิน ซึ่งตรงกับความหมายของคำว่า “เศรษฐกิจพอเพียง”

ลำดับที่ 10 จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญยังพบอีกว่าผู้ประกอบอาชีพงานช่างฝีมือ เป็นอาชีพที่ต้องร่วมมือร่วมใจ และร่วมแรงกันทำงาน จึงจะทำให้งานนั้นมีความเจริญก้าวหน้า และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข เพราะเมื่อดูจากค่าเฉลี่ยแล้วพบว่า มีค่าเป็น 4.11 ซึ่งยังค่อนข้างจะมากอยู่ แต่เมื่อค่า

ความเบี่ยงเบนมาตรฐานแล้วพบว่าอยู่ที่ 1.09 ที่ค่อนข้างจะมีการกระจายค่อนข้างมาก ดังประเด็นที่มีความสอดคล้องกับทฤษฎี แคมมณี (2542) ที่ได้ทำการวิเคราะห์ให้เห็นแนวคิดต่าง ๆ ที่ได้แบ่งอยู่ในทฤษฎีใหม่ และพบว่าแนวคิดหลัก ๆ คือ แนวคิดเกี่ยวกับการพึ่งตนเอง 7 ประการ ได้แก่การพึ่งตนเอง ความเป็นอิสระภาพ การบริหารจัดการ การทำงาน ซึ่งต้องอาศัยคุณสมบัติหลายประการ เช่น ความขยัน อดทน ไม่หวังคอย ความสามัคคีและการรวมกลุ่ม ความใฝ่รู้ในการแสวงหาและศึกษาข้อมูลและความรู้ การอยู่ร่วมกันอย่างเกื้อกูลกัน และนอกจากนั้นยังมีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาตนเอง การมีส่วนร่วม และการประยุกต์ใช้ทฤษฎี ซึ่งเมื่อนำมาประกอบกันแล้ว พบว่ามีแก่นสาระที่เป็นหลักสำคัญ ๆ อยู่หลายประการ แต่ประการหนึ่งนั้นมีความจำเป็นต่อการดำเนินชีวิตหรือดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิต กระบวนการดังกล่าว นั่นคือ การพึ่งตนเอง คุณสมบัติประการแรกที่มนุษย์ทุกคนควรจะทำคือ การพึ่งตนเองได้แก่ การไม่มุ่งที่จะพึ่งพาคนอื่น ก่อนที่จะลงมือพึ่งตนเอง หรือการรอคอยแต่จะให้ผู้อื่นมาช่วยโดยตนเองไม่ยอมทำอะไร การที่บุคคลจะพึ่งตนเองได้นั้น จะต้องเป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบในตนเอง หากขาดความรู้ดีก็รับผิดชอบในตนเองแล้ว ก็จะขาดจิตสำนึกในการพึ่งตนเอง บุคคลที่สามารถพึ่งตนเองจะมีชีวิตที่เป็นอิสระ ไม่ตกอยู่ในอำนาจหรือถูกบีบบังคับโดยผู้อื่น การพึ่งตนเองกับชีวิตที่มีอิสระภาพ จึงเป็นของคู่กันโดยปริยาย

และเมื่อพิจารณาอย่างถ่องแท้แล้ว ยังพบอีกว่าแนวทางที่สำคัญประการหนึ่งของทฤษฎีใหม่นั้น เมื่อนำมาประยุกต์ให้เข้ากับงานอื่น ๆ โดยเฉพาะงานช่างฝีมือที่ได้ปฏิบัติอยู่แล้วนั้น ก็จะทำให้บังเกิดผลดีแก่ผู้ประกอบการอาชีพดังกล่าว ดังที่มีกระแสพระราชดำริถึงความตอนหนึ่งว่า “...เป็นระบบการผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงที่เกษตรกรสามารถเลี้ยงตัวเองได้ในระดับที่ประหยัดก่อน แล้วจึงขยายผลสู่ชุมชนในระดับที่กว้างกว่าเดิม ทั้งนี้ ชุมชนต้องมีความสามัคคี ร่วมมือช่วยเหลือ ซึ่งกันและกันในเรื่องของการผลิต การลงทุน เพื่อการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนในระดับต่อไป...”

“...ยึดหลักพึ่งตนเองได้ เพื่อให้เกษตรกรมีอิสระภาพในการดำรงชีวิต ประมาณกันว่า คราวเรือนหนึ่งจะต้องทำนาประมาณ 5 ไร่ เพื่อจะทำให้มีข้าวพอเพียงสำหรับบริโภคหนึ่งปี...”

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวทางพระราชดำรินี้ มีความสอดคล้องกันโดยตลอด ซึ่งกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพงานช่างฝีมือ ได้ปฏิบัติสืบเนื่องกันมาช้านานแล้ว แต่อาจจะไม่ทราบว่าเป็นแนวพระราชดำริ โดยจะสังเกตได้ประการหนึ่งคือ เมื่อจัดระดับความต้องการแล้วยังพบว่ามีความต้องการที่อยู่เกณฑ์ที่มาก

ลำดับที่ 11 งานช่างฝีมือ ที่จัดได้ว่าเป็นภูมิปัญญาไทย ที่ได้มีการสืบทอดคิดต่อกันมาเป็นเวลาช้านาน ที่ผู้ให้การสัมภาษณ์ส่วนมากมีความเห็นว่าเป็นอาชีพที่สามารถเลี้ยงตัวเองได้อย่างมีความสุขและพอเพียงแก่อัตภาพ ซึ่งพบว่าค่าเฉลี่ยเป็น 4.08 และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 0.91 และระดับที่ความต้องการมาก จะเห็นว่ามีมีความสอดคล้องกับแนวพระราชดำริที่ได้ทรงมีต่อปวงชนชาว

ไทย ว่าด้วยเศรษฐกิจแบบพอเพียง ซึ่งเหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนไทยในปัจจุบัน เพื่อต่อสู้กับวิกฤติทางเศรษฐกิจ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2540 พอศรอุปการะสำคัญๆ ได้ดังนี้ คือ

“...เศรษฐกิจแบบพอเพียง คือการเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน สามารถผลิตสิ่งที่ต้องการบริโภคด้วยตนเอง เพื่อสนองความต้องการของชุมชน เช่น ในหมู่บ้านหรือในอำเภอ หากมีของที่ผลิตเหลือใช้ก็อาจนำไปขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลและไม่ต้องเสียค่าขนส่งมากนัก เศรษฐกิจแบบนี้ไม่จำเป็นต้องอยู่ได้โดยมีการแลกเปลี่ยน ไม่ต้องหุหุราฟุ่มเฟือยตรงกับ self-sufficient economy ซึ่งตรงข้ามกับ trade economy หรือเศรษฐกิจแบบค้าขาย เศรษฐกิจแบบพอเพียงจะช่วยให้คนไทยอยู่ได้โดยไม่ต้องดิ้นรน ในกรณีที่อาจเกิดการค้าขายหรือการส่งออกนั้น โดยมีสิ่งของจำเป็นในที่จะให้หลายอย่างที่สามารถเป็นสินค้าส่งออกได้ แต่การส่งออกนั้นมีค่าใช้จ่ายในกระบวนการสูง จึงควรคิดต่อโดยตรงและพิจารณาปริมาณการขนส่งให้คุ้มทุน เพื่อลดค่าใช้จ่ายเพื่อให้มีกำไรสูงขึ้น...” เมื่อนำมาวิเคราะห์แล้ว จะเห็นความจริงหลายประการ เช่น การลดค่าใช้จ่าย ไม่หุหุราฟุ่มเฟือย เหลือใช้จึงนำไปขาย การช่วยตนเอง ฯลฯ เหล่านี้ล้วนชี้ให้เราเห็นว่าการที่สามารถเลี้ยงตนเองได้ มีความเพียงพอ เหล่านี้ก็สามารถที่จะนำมาซึ่งความสุขของตนเอง และครอบครัว ได้

จากปัจจัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่าแนวพระราชดำริที่ทรงได้พระราชทานให้แก่พสกนิกรนั้น ล้วนนำมาซึ่งแนวทางปฏิบัติกิจกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะงานช่างฝีมือ ที่ถือว่าเป็นแห่งภูมิปัญญาของไทยที่สั่งสมมา และปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องเป็นเวลายาวนานนั้น ก็ได้แฝงไปด้วยแนวทางพระราชดำริของพระองค์ท่านอยู่ในเกือบทุกประเด็นที่กล่าวมาข้างต้น

ลำดับที่ 12 ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากให้ความเห็นที่เหมือนกันว่า งานช่างฝีมือนี้เป็นงานที่ชอบ เพราะว่ามันนอกจากจะเป็นงานที่ใช้ความรู้ความสามารถได้อย่างเต็มที่แล้ว ยังเป็นงานที่ใช้ความคิดอย่างอิสระอีกด้วย เพราะว่าจากที่มีผู้ให้ความเห็นที่ค่อนข้างตรงกัน คือที่ค่าเฉลี่ย 3.94 ค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ 0.93 ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นตัวเลขที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกภาพของงานช่างฝีมือที่มีการปฏิบัติกันด้วยความเต็มใจ มิได้มีผู้ใดบังคับบัญชา โดยผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากให้ความคิดเห็นว่าการออกแบบ หรือการใช้ความคิด และการสร้างจินตนาการของงานนั้น จำเป็นที่จะต้องได้รับการเรียนรู้ และมีประสบการณ์มาก่อน จึงจะสามารถออกแบบให้เป็นที่ถูกใจของลูกค้าได้ และอย่างน้อยก็เป็นการนำเสนอผลงานใหม่ ๆ ที่ตนเองคิดได้ เพื่อให้ลูกค้าได้มีโอกาสเลือกอย่างเต็มที่ ซึ่งมีความสอดคล้องกับข้อที่ 15 ที่มีผู้ให้ความสำคัญมากเป็นอันดับ 1 คือในการปฏิบัติงานช่างฝีมือนั้นจะต้องเรียนรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์ให้มากขึ้น เพื่อเป็นการสร้างสรรค์ผลงานให้ดีขึ้นกว่าเดิม แต่อย่างไรก็ตาม ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากก็ยังอยู่ในกรอบของความพอดี คืออยู่อย่างพอเพียง โดยพยายามหลีกเลี่ยงรายจ่ายที่ค่อนข้างมาก แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อจัดระดับความต้องการแล้วก็ยังอยู่ในเกณฑ์ที่มาก

ลำดับที่ 13 ผู้ประกอบอาชีพงานช่างฝีมือ มีความคิดเห็นว่าอาชีพนี้เป็นอาชีพที่ไม่หุหุรา แต่สามารถอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ซึ่งดูจากค่าเฉลี่ยแล้วพบว่ามีค่าเป็น 3.85 และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็น 1.52 ซึ่งดูแล้วจะเห็นว่าค่อนข้างมีความเห็นที่ไม่มากนักที่ตรงกัน ค่าของการกระจายก็ค่อนข้างจะมาก แต่ก็ยังคงความสอดคล้องกับแนวพระดำริที่บ่งบอกถึงความเป็นเอกภาพ ดังความตอนหนึ่งว่า “...เศรษฐกิจพอเพียงในระดับบุคคลนั้น คือ ความสามารถในการดำรงชีวิตได้อย่างไม่เดือดร้อน มีความเป็นอยู่อย่างประมาณตน ตามอัธยาศัย และที่สำคัญไม่หลงไหลไปตามกระแสของวัตถุนิยม มีอิสรภาพ เสรีภาพ ไม่พันรณาการอยู่กับสิ่งใด...” (สุเมธ ดันติเวชกุล, 2541)

“...ให้พอเพียงนี้ก็หมายความว่า มีกินอยู่ไม่ฟุ่มเฟือย ไม่หุหุราก็ได้ แต่ว่าพอ แม้บางอย่างอาจจะฟุ่มเฟือย แต่ก็ทำให้มีความสุข ถ้าทำได้ก็สมควรที่จะทำ สมควรที่จะปฏิบัติ...”

“...Self-sufficiency นั้น หมายความว่า ผลิอะไรมีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอยืมคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง ...”

“...คนเราถ้าพอในความต้องการ มันก็มีความโลภน้อย เมื่อมีความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าประเทศใดมีความคิดอันนี้ มีความคิดว่า อะไรต้องพอเพียง หมายความว่า พอประมาณ ซื่อตรง ไม่โลภมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข ...”

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การอยู่แบบพอเพียงนั้น มิได้หมายความว่าถึงการพอมิ พอกิน เหลือใช้จึงขาย แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ยังหมายความว่า ไม่ควรอยู่อย่างหุหุร่า ฟุ่มเฟือย คนเป็นที่พึ่งแห่งตน มีความซื่อสัตย์ ไม่เป็นผู้ที่โลกมากอีกด้วย ซึ่งผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากมีความเห็นที่ตรงกัน โดยยึดถือค่านิยมของความเป็นไทย ซึ่งจะสังเกตได้จากการที่ยังอยู่ในระดับความต้องการที่มาก

ลำดับที่ 14 ในการปฏิบัติงานช่างฝีมือ ไม่ว่าจะ เป็นในสถานประกอบการ ในครอบครัว หรือเป็นผู้รับจ้างก็ตาม ต่างมีความเห็นที่สอดคล้องกันว่าเมื่อเกิดปัญหาใด ๆ ในสถานที่ทำงาน ก็จะมีส่วนร่วมในการตัดสินใจด้วยทุกครั้ง นั่นหมายความว่าถึงการอยู่ร่วมกันในสังคม ก็จะทำให้เกื้อกูลกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน เพราะคนไทยส่วนมากจะอยู่กันเป็นครอบครัวใหญ่ และยังมีระบบอุปถัมภ์เป็นหลักในการปกครอง หรืออยู่ร่วมกัน ซึ่งตรงกับแนวพระราชดำริของพระองค์ท่านที่ได้ทรงตราตั้งระบบเศรษฐกิจพอเพียง ดังตอนหนึ่งว่า

“...เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของความมีเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ในการร่วมแรงร่วมใจ ร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ปัญหา และร่วมกันตัดสินใจ เพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายความว่าถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้แก่สถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนา

กระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมของไทยให้คงอยู่ตลอดไป...”

ดังนั้นจะเห็นว่าผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากยังคงดำเนินตามแนวพระราชดำริ ในการประกอบอาชีพงานช่างฝีมือ ที่ถือว่าเป็นภูมิปัญญาไทย ที่ได้ปฏิบัติสืบต่อกันมาช้านาน ซึ่งพบว่ามีค่าเฉลี่ยเป็น 3.76 และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 1.04 ซึ่งให้เห็นว่าค่านิยมของคนไทยยังไม่เปลี่ยนแปลง ยังคงความรักความห่วงอาทร และคงความเป็นระบบอุปถัมภ์มาช้านาน แต่อย่างไรก็ตามจะพบว่าระดับความต้องการนั้นยังอยู่ในเกณฑ์ที่มากเช่นเดียวกับปัจจัยต่าง ๆ ที่กล่าวมา

ลำดับที่ 15 จากการสัมภาษณ์ยังพบอีกว่า ส่วนหนึ่งยังมีความคิดเห็นว่าการจะเกิดงานช่างฝีมือได้นั้น จะต้องมีการพัฒนาเทคโนโลยีมาจากภูมิปัญญาของเราเอง ซึ่งมีค่าเฉลี่ยเป็น 3.74 และความเบี่ยงเบนมาตรฐานอยู่ที่ 1.08 ซึ่งมีค่าของการกระจายที่ใกล้เคียงกับข้อ 12 ในลำดับที่ 8 ที่บ่งบอกถึงความต้องการที่มาก ซึ่งมีความสอดคล้องกับพระราชดำริตามความตอนหนึ่งว่า (สุเมธ ดันดิเวชกุล, 2541)

“...เศรษฐกิจแบบพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของการมีความเมตตา ความเอื้ออาทร และความสามัคคีของสมาชิกในชุมชนในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อประกอบอาชีพต่าง ๆ ให้บรรลุผลสำเร็จ ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงมิได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ในมิติอื่น ๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบันชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และเทคโนโลยีภายในชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่งขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั้งเดิมของไทยให้คงอยู่ตลอดไป ...”

ดังนั้นจะเห็นว่าแนวพระราชดำริดังกล่าวนี้ มีความสอดคล้องกับการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะงานช่างฝีมือที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีอาจแยกออกจากกันได้ และด้วยคุณค่าแห่งแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเช่นที่กล่าวนี้ จึงเป็นสิ่งที่ถูกต้อง สมควรที่ปวงชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าจะน้อมนำปรัชญาแห่งการศึกษาของพระองค์ มาใช้เพื่อเป็นหลักประกันที่จะช่วยกันธำรงรักษาไว้ซึ่งความเจริญก้าวหน้าและความมั่นคงของประเทศชาติตลอดไป อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของแนวพระราชดำริที่ทรงเพียรพระราชทานแก่พสกนิกรของพระองค์ที่จะได้เข้าใจ และปฏิบัติตามตลอดรัชสมัยของพระองค์

ลำดับที่ 16, 17, 18 และ 19 ผู้ที่รับการสัมภาษณ์ได้ให้ความคิดเห็นที่ใกล้เคียงกัน และอยู่ในระดับเดียวกัน กล่าวคือ อาชีพงานช่างฝีมือที่ปฏิบัติอยู่นั้นสามารถตอบสนองให้แก่ชุมชนประการหนึ่ง

เห็นว่ารูปแบบของการทำงานมีการประสานงานกันเป็นอย่างดีระหว่างองค์กร ประการหนึ่ง วัสดุที่นำมาใช้กับงานช่างฝีมือนั้นส่วนใหญ่จะหาได้ในท้องถิ่น ประการหนึ่ง และเห็นว่าอาชีพงานช่างฝีมือที่ทำอยู่ เกิดจากการเรียนรู้ตามความคิดของบรรพบุรุษ หรือผู้อื่น ต่างก็มีค่าเฉลี่ยเป็น 3.47, 3.43, 3.42 และ 2.87 ตามลำดับ โดยมีค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็น 1.29, 1.36, 1.19 และ 1.32 ตามลำดับเช่นกัน แต่เป็นที่น่าสังเกตประการหนึ่งก็คือ เมื่อจัดระดับความต้องการแล้ว พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งดูจากค่าเฉลี่ยแล้วเห็นว่ามีน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นแรก ๆ ต่างก็มีความสอดคล้องกับแนวพระราชดำริ ที่สามารถสรุปได้ดังนี้ (สุเมธ ตันติเวชกุล, 2517)

“ การใช้สหวิทยาการให้เกิดผลจริง ผู้ใช้จะต้องมีความรู้แจ่มแจ้ง ทั้งในเรื่องของวิชาการและบุคคลที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้น การรู้จริงแจ่มแจ้งนี้จะช่วยให้เราสามารถนำความรู้ทางวิชาการและบุคคลเข้ามาประสมประสานกันได้อย่างเหมาะสมกับสภาพการณ์ของปัญหาที่ต้องการแก้ไขได้ ตลอดจนสามารถเลือกแนวทางปฏิบัติ เพื่อการแก้ไขปัญหาให้สำเร็จได้อย่างเหมาะสม ฉะนั้นการรู้จริงแจ่มแจ้งในสิ่งที่ศึกษาจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งต่อการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ต่อไปตามแนวพระราชดำริ”

ซึ่งการรู้จริงแจ่มแจ้งช่วยให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจเรื่องที่ปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง ปราศจากอคติ และเข้าใจถึงแก่นของเหตุและผลของเรื่องนั้น สภาวะแห่งความเข้าใจที่กระจ่างชัดนี้ส่งผลให้สามารถปฏิบัติในเรื่องนั้น ได้ดีและถูกต้องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงอธิบายเรื่องนี้ว่า

“การฝึกฝนและปลูกฝังความรู้จักเหตุผลความรู้จักผิดชอบชั่วดี เป็นสิ่งจำเป็นไม่น้อยกว่าการใช้วิชาการ เพราะการรู้จักพิจารณาให้เห็นเหตุเห็นผลให้รู้จักจำแนกสิ่งผิดชอบชั่วดีได้โดยกระจ่างย่อมทำให้มองสิ่งต่าง ๆ ได้ลึกลงไปจนเห็นความจริง เมื่อได้มองเห็นความจริงแล้วก็จะสามารถใช้ความรู้และวิชาการ ปฏิบัติงานทุกอย่างได้ดีและถูกต้องยิ่งขึ้น เป็นประโยชน์แก่ตนและแก่ผู้อื่นได้มากขึ้น” (26 พฤศจิกายน 2516)

และประเด็นที่กลุ่มผู้ให้การสัมภาษณ์มีความเห็นด้วยน้อยที่สุดก็คือ การทำงานช่างฝีมือเกิดขึ้นมาได้ ก็ด้วยความต้องการของชุมชน หรือคนส่วนใหญ่เป็นหลัก ซึ่งแปลความอีกนัยหนึ่งก็คือไม่เห็นด้วยนั่นเอง เพราะการทำงานช่างฝีมือ ได้อุบัติขึ้นมา และได้สืบทอดติดต่อกันมาเป็นเวลาช้านานนั้น แท้จริงแล้วเกิดมาจากการคิดหาทางที่จะแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น และเมื่อเห็นว่าแก้ปัญหาได้แล้ว และคงเป็นสิ่งที่ดี จึงได้อนุรักษ์ไว้ และสืบทอดต่อกันมา ซึ่งมีสาเหตุเกิดมาจากความต้องการของชุมชน หรือจากคนส่วนมากแต่ประการใด

ดังนั้นจะเห็นๆ ได้ว่า จากคำถามที่ผู้วิจัยนำไปสัมภาษณ์กับผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งหมายถึงกลุ่มผู้ประกอบการ หรือกลุ่มผู้ประกอบการอาชีพงานช่างฝีมือ ในจำนวน 20 คำถาม นั้น พบว่าเกือบร้อยละเปอร์เซ็นต์ ที่ผู้เชี่ยวชาญได้มีการดำเนินกิจกรรมมานั้น มีความเกี่ยวข้อง และสัมพันธ์กันกับแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อย่างแน่นแฟ้น ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่าสภาพความเป็นอยู่

ของคนไทยแต่อดีตนั้น มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ระบบอุปถัมภ์ค้ำจุน เป็นครอบครัวใหญ่ที่ผูกพัน ตั้งสมมติฐาน และอุดมการณ์ที่ดึงมาอย่างต่อเนื่อง ดังที่มีพระราชกระแสตอนหนึ่งว่า “...บุคคลจำเป็นต้องค่อย ๆ เรียนรู้ ให้รองรับความรู้ให้เพิ่มพูนขึ้นตามลำดับ ให้มีความรู้ที่เพิ่มพูนขึ้นนั้น เป็นรากฐานรองรับความรู้ที่สูงขึ้น ลึกซึ้ง กว้างขึ้นต่อ ๆ ไป ” (30 มิถุนายน 2517) นั้นหมายความว่าจุดหมายของการศึกษาอีกประการหนึ่งที่พระองค์ทรงแสดงให้ปรากฏคือ การพัฒนาองค์ความรู้ให้กว้างขวางและลึกซึ้งมากขึ้น เมื่อมีองค์ความรู้ที่ลึกซึ้งและกว้างขวางมากขึ้น ย่อมจะทำให้อำนาจหรือขีดความสามารถของบุคคลที่จะใช้ความรู้มาปฏิบัติหน้าที่การงานให้เกิดประโยชน์สุขแก่ตนเองและประเทศชาติมากขึ้นด้วย ตามลำดับ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า จุดมุ่งหมายของการศึกษาอีกประการหนึ่งก็คือ การพัฒนาองค์ความรู้ให้สูงขึ้น และการบรรลุถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา อันได้แก่ประโยชน์ของประชาชาติ จะต้องอาศัยวิชาการหลายแขนง และยังคงต้องประสานวิชาการแขนงต่าง ๆ นั้นให้สัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม ทั้งในเชิงทฤษฎีและปฏิบัติ ซึ่งย่อมต้องอาศัยการบูรณาการ ความรู้ระหว่างวิชา และความรู้ระหว่างบุคคล เมื่อมีความรู้ถึงขั้นนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชกระแสว่า “...มีความรู้จริง อีกทั้งยังเป็นความรู้ที่บุคคลอื่น จะเรียนรู้ และปฏิบัติตามอย่างมีศรัทธา ” ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าความหมายนี้ต่างจากความรู้เชิงทฤษฎีกล่าวถึงกันโดยทั่วไป ตามพระราชดำรินี้มิได้หมายความว่าความรู้เชิงทฤษฎีไม่มีความสำคัญ แต่พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีเพียงประการเดียวไม่เพียงพอต่อการที่จะศึกษา แต่การศึกษาจะต้องมุ่งการนำทฤษฎี ไปสู่การปฏิบัติให้สำเร็จด้วย จึงจะถือได้ว่าเป็นการศึกษาที่ครบสมบูรณ์

ตอนที่ 3 เป็นคำถามที่เปิดโอกาสให้ผู้ตอบได้แสดงความคิดเห็นทั่วไปอย่างอิสระ ในเรื่องการพัฒนางานช่างฝีมือ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 118 ท่าน ได้ให้ความเห็นที่แตกต่างกันไป แต่สามารถที่จะจับเป็นประเด็นสำคัญมากว่าในที่นี่ ออกเป็น 3 ประการใหญ่ ๆ คือ

ประการแรก ผู้ประกอบการ องค์กร หรือผู้ประกอบการอาชีพงานช่างฝีมือส่วนใหญ่มีความเห็นที่ตรงกันว่าได้รับการช่วยเหลือ และดูแลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในช่วงระยะเวลาที่ได้ดำเนินการไปแล้วระยะหนึ่ง พอมาให้คำแนะนำ และให้ความหวังแก่ผู้ประกอบการหรือผู้มีอาชีพงานช่างฝีมือแล้วก็หายไป ทำให้การดำเนินงานของสถานประกอบการขาดช่วง การดำเนินงานไม่เป็นไปอย่างต่อเนื่อง ทำให้หลายแห่งต้องเลิกดำเนินการไป ส่วนที่ดำเนินการอยู่ต้องช่วยตัวเองมากที่สุด หรือไม่ก็ต้องรวมกลุ่มกันเป็นชมรม เป็นศูนย์ สหกรณ์ หรือองค์กรต่าง ๆ จึงจะอยู่ได้

ถ้าหากจะวิเคราะห์ถึงรายละเอียดในส่วนนี้แล้ว จะพบความจริงประการหนึ่งก็คือ หน่วยงานของรัฐ นั้นมีงาน หรือขอบข่ายการบริการชุมชนที่กว้างขวางมาก ซึ่งอาจจะต้องดูแลรับผิดชอบงานด้านอื่น ๆ หลายประการ กอปรกับช่วงหลังนี้งบประมาณด้านการดำเนินการลดน้อยลงไปมาก ซึ่งจำ

เป็นอย่างยิ่งที่กลุ่มผู้ประกอบการช่างฝีมือ ควรช่วยเหลือตัวเองให้มากที่สุด และส่วนใหญ่ก็เป็นเช่นนั้น กล่าวคือต้องบริหารงาน หรือดูแลส่งเสริม ตลอดจนพยายามหาตลาดจำหน่ายด้วยตนเอง นับว่าเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจประการหนึ่งของผู้ประกอบการ หรือกลุ่มต่าง ๆ ที่สามารถช่วยเหลือตนเอง และเป็นการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้ประการหนึ่ง ที่คนไทยสามารถยืนด้วยลำแข้งของตนเอง อันจะนำมาสู่ความเป็นเอกภาพ และเสริมสร้างเศรษฐกิจให้มีความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น ซึ่งในเรื่องนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้ทรงให้ความสำคัญอย่างยิ่งแก่การปฏิบัติงานด้วยตนเอง ดังที่ได้ อัญเชิญพระราชดำรัสมาแสดงก่อนหน้าแล้ว และได้ทรงอธิบายถึงความสำคัญของการปฏิบัติว่า

“...การมีความรู้เทคนิคปฏิบัติประการเดียว ไม่เพียงพอที่จะทำให้บุคคลสามารถปฏิบัติงานได้เต็มที่ ผู้ที่ฉลาดสามารถในหลักวิชาโดยปกติวิสัยจะได้เพียงแต่ชี้แนะให้ผู้อื่นทำ ซึ่งเป็นการไม่ศักดิ์สิทธิ์ ไม่อาจทำให้ผู้อื่นเชื่อถือ เชื่อฟัง อย่างสนิทใจได้ เหตุด้วยไม่แน่ใจว่าผู้ชี้แนะจะรู้จริง ทำจริงได้ หรือความสำเร็จทั้งต้นทำได้เพราะลงมือกระทำ...” (18 ตุลาคม 2517)

จะเห็นว่า ความรู้ที่จะก่อให้เกิดประโยชน์จริง จะต้องเป็นความรู้ที่สามารถปฏิบัติได้ดังนี้ ต้องเกิดจากการลงมือกระทำด้วยตนเองเท่านั้น ถ้าจะกล่าวได้ชัดเจนอาจกล่าวได้ว่า ผู้มีความรู้เรื่องหนึ่งจะต้องมีความรู้ถึงขั้นที่ตนเองสามารถปฏิบัติได้ด้วยตนเองให้ปรากฏสำเร็จเพื่อเป็นการพิสูจน์ถึงการมีความรู้ การศึกษาที่จะนำไปสู่การศึกษาสมบูรณ์นี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงชี้ว่าจะต้องประกอบด้วย การศึกษาทางวิชาการและการศึกษารวม ทั้งนี้ เพื่อการศึกษารวมคอยกำกับการศึกษาทางวิชาการให้ดำเนินการไปในทางที่ถูกต้องและตอบสนองต่อเป้าหมายที่เป็นประโยชน์ส่วนรวม ดังพระราชดำรัสความตอนหนึ่งว่า

“...การแบ่งการศึกษาออกเป็นสองอย่างคือ การศึกษาวิชาการอย่างหนึ่ง วิชาการนั้นจะเป็นประโยชน์ต่อตัวเองและบ้านเมือง ถ้ามาใช้ต่อไปเมื่อสำเร็จการศึกษาแล้วอีกอย่างหนึ่ง ขั้นที่สองก็คือความรู้ที่จะเรียกได้ว่าธรรม คือรู้ในการวางตัว ประพฤติและคิด วิธิตัด วิธิต่างที่จะใช้สมองมาใช้ทำประโยชน์แก่ตัว ถึงที่เป็นธรรม หมายถึงวิธีประพฤติปฏิบัติ คนที่ศึกษาในทางวิชาการและศึกษาในทางธรรมก็ต้องมีปัญญา แต่ผู้ใช้ความรู้ในทางวิชาการทางเดียวและไม่ใช้ความรู้ทางธรรม จะนับว่าเป็นปัญญาชนมิได้...” (18 ธันวาคม 2513)

นั่นหมายความว่า การศึกษาเป็นเครื่องมือที่ก่อให้เกิดความรู้ ทั้งความรู้ในทางวิชาการและความรู้ทางธรรม ซึ่งจะเป็นประโยชน์อย่างแท้จริง ย่อมนำไปสู่การปฏิบัติจริงด้วยการคิดพิจารณาให้เหมาะสม

ประการที่สอง ผู้ให้สัมภาษณ์ส่วนมากมีความเห็นว่ารูปแบบของงาน หรือผลิตภัณฑ์ที่ปฏิบัติอยู่นั้นไม่ทันสมัย เป็นรูปแบบเดิม ๆ จะมีความทันสมัยมากถ้าหากมีองค์กร หรือหน่วยงานอื่น ๆ มาให้คำแนะนำ หรือมาให้ความรู้เพิ่มเติม โดยเฉพาะรูปแบบใหม่ ๆ

ในประเด็นนี้ จะเห็นว่าผู้ประกอบอาชีพงานช่างฝีมือส่วนมากมีความประสงค์ที่อยากจะมีผู้ที่สนใจ หรือหน่วยงานใด ๆ มาประสานและแนะนำวิธีการใหม่ ๆ โดยเฉพาะรูปแบบของงานที่ผลิตออกมา เพื่อจำหน่าย และกลมกลืนกับสังคม ถึงแวดล้อม กล่าวคือมีความสอดคล้องอย่างกลมกลืนกับแนวพระราชดำริ โดยความรู้ที่จะศึกษานั้น จะต้องประกอบด้วยความรู้ในวิชาการและการปฏิบัติที่มีความถูกต้องและแจ่มแจ้งทั่วถึงประการหนึ่ง ความรู้ในงานที่ปฏิบัติตั้งแต่วัตถุประสงค์ขอบเขต จนถึงแนวทางการปฏิบัติของงาน ซึ่งรวมถึงการฝึกฝนให้มีความจริงใจและบริสุทธิ์ต่องานและผู้ร่วมงานประการหนึ่ง และความรู้ตนเองที่จะช่วยให้เกิดความอดทน หนักแน่นและมุ่งมั่นปฏิบัติตามหลักแห่งวิชาจนบรรลุผลสำเร็จ ดังพระราชกระแสรับสั่งว่า

“...นอกจากวิชาความรู้จะต้องฝึกฝนในสิ่งที่ตัวจะต้องปฏิบัติให้สอดคล้องกับสังคม สอดคล้องกับสมัย และสอดคล้องกับศีลธรรมที่ค้ำจุน ถ้าได้ทั้งวิชาความรู้รอบตัวและความรู้ในชีวิต ก็จะทำให้เป็นคนที่ครบคน ... ” (25 มีนาคม 2515)

ดังนั้นจะพบว่าความต้องการและความจำเป็นที่งานนี้จะต้องได้รับการพัฒนาไปในทิศทางที่ดี ที่ควรจะเป็น ความหวังของผู้ประกอบการทั้งหลายคงหวังเพียงความจริงใจ และกำลังใจ ตลอดจนข้อเสนอแนะที่ถูกที่ควร จากผู้เกี่ยวข้องทั้งหลาย ซึ่งเรื่องนี้หน่วยงานทางการศึกษาควรที่จะหาทางหรือโอกาสเสริมแรงด้านต่าง โดยเฉพาะให้ความรู้ด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการฝึกอบรมเพิ่มเติม เทคนิควิธีการผลิต รูปแบบที่ใหม่ ๆ ตลอดจนการได้รับรู้ประสบการณ์ใหม่ ๆ ด้วยการศึกษาดูงานยังที่อื่น ๆ เป็นต้น

ประการที่ 3 มีความประสงค์ที่จะได้เทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อมาพัฒนางานช่างฝีมือที่ทำอยู่ ให้ได้ผลผลิตที่มีคุณภาพ เป็นที่เชื่อถือของตลาด หรือลูกค้า ตลอดจนต้องการผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจ เพื่อประสานงานเรื่องตลาดที่จะนำสินค้าไปจำหน่าย

หากจะทำการวิเคราะห์กันด้วยเหตุและผลแล้ว จะพบว่า ความต้องการของกลุ่มผู้ประกอบการ หรือผู้ประกอบอาชีพงานช่างฝีมือในทุกสาขาวิชาชีพแล้ว มีความต้องการที่ไม่แตกต่างกันมากนัก เนื่องจากการกิจหรือหน้าที่การงานของแต่ละคนที่ได้ทำงานตรงนั้นย่อมวินิจฉัยออกว่าความต้องการบนพื้นฐานของความเป็นไปได้ขึ้นอยู่กับตรงที่ใด ต่างคนต่างคิดหาวิธีการแก้ปัญหาตามประการ เพื่อให้ผลผลิตที่ออกมามีคุณภาพ มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพราะนอกจากจะใช้ความรู้ความสามารถที่ตนเองมีอยู่เพื่อนำมาแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว ปัจจัยหนึ่งก็คือเครื่องทุนแรง โดยเฉพาะเทคโนโลยีที่สามารถนำมาซึ่งการผลิตที่สูงกว่าเดิม แต่การที่จะได้มาด้วยวิธีการใดนั้นคงต้องให้สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมเป็นผู้กำหนด ดังนั้นการใช้วิชาความรู้มาแก้ปัญหาต่าง ๆ จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับงานต่าง ๆ โดยเฉพาะงานช่างฝีมือ ซึ่งมีความสอดคล้องกันแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่

หัวที่มีต่อพสกนิกรชาวไทย ที่ให้พึ่งระลึกและได้ตระหนักถึงคุณค่าแห่งความรู้ ดังความตอนหนึ่งว่า (24 มกราคม 2532)

“...การใช้วิชาความรู้นั้นก็สำคัญ ต้องปฏิบัติให้ถูกหลักจึงเกิดประโยชน์ที่พึงประสงค์ ประการแรกผู้มีวิชาต้องใช้วิชาของตนด้วยความจริงใจและเที่ยงตรง หมายถึงจริงใจเที่ยงตรงต่องาน ต่อเหตุผล ความถูกต้องและต่อหลักวิชา ไม่บิดเบือนใช้หลักวิชาเพื่อหาประโยชน์ที่มีไข่เป้าหมายของ กิจที่จะทำ ประการต่อไปต้องปฏิบัติภาระทั้งปวงด้วยความอุทิศสาคะและเพ่งพินิจ ให้งานบังเกิดผลและ ก้าวหน้าต่อไปโดยไม่ชักช้า จนบรรลุจุดหมาย ประการสำคัญต้องพยายามใช้ความคิด ความเฉลียวฉลาด ปรับปรุงตัว ปรับปรุงงานให้มีประสิทธิภาพอยู่เสมอ พร้อมทั้งพยายามประสานงาน ประสาน ประโยชน์กับทุกคนและทุกฝ่ายที่สัมพันธ์เกี่ยวข้อง ด้วยความสอดคล้องทั่วถึง งานจึงจะสัมฤทธิ์ผลเป็น ประโยชน์ที่พึงประสงค์ ถือเป็นประโยชน์แก่งาน แก่ตัวผู้ปฏิบัติและแก่ส่วนรวม พร้อมทุกส่วน...”

นั่นหมายถึงทำด้วยความวิริยะอุทิศสาคะ จริงใจ และปรับตัวเองให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ตลอดจน ประสานกับทุกๆ ฝ่ายจึงจะทำให้งานที่ทำนั้นประสบผลสำเร็จได้ด้วยดี และความตอนหนึ่งว่า

“...เมื่อพบอุปสรรคใด ๆ อย่าเพิ่งท้อแท้จะหมดกำลังใจง่าย ๆ จงตั้งใจให้ดี คิดหาทางที่จะ แก้ไขผ่อนคลายอุปสรรคต่าง ๆ ด้วยเหตุผลและหลักวิชา ใคร่ครองด้วยความสุขุมรอบคอบ และเยือกเย็น งานก็จะหลุดวางไปได้ด้วยดี...”

“...ปัญหาทุกอย่าง ไม่ว่าจะเล็กหรือใหญ่มีการแก้ไขได้ ถ้ารู้จักคิดได้ดี ปฏิบัติได้ถูก...”

ดังนั้นในประเด็นที่สามดังกล่าวนี้ คงจะต้องมีการแก้ไขอย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยผู้ที่เกี่ยวข้อง ต้องมีการทบทวนและหาวิธีการแก้ปัญหาอย่างรอบคอบ และด้วยสติปัญญาอย่างแท้จริง จึงจะนำมาซึ่ง หนทางในการแก้ปัญหาทั้งปวงได้

จากผลการวิจัยที่ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ และชี้ให้เห็นประเด็นที่สำคัญ ๆ ของผู้ประกอบการอาชีพงานช่างฝีมือสาขาต่าง ๆ โดยดำเนินกิจกรรมแบบเศรษฐกิจพอเพียง และมีความสอดคล้องตามแนวพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สามารถสรุปเป็นภาพเคนโครแกรมได้ (ดังในภาคผนวก) ในการดำเนินชีวิตในระบบเศรษฐกิจพอเพียงตามแนวพระราชดำริ ตลอดจนแนวทางในการจัดทำหลักสูตรการฝึกอบรมสำหรับผู้ที่มีความประสงค์จะเรียนรู้เพิ่มเติม ทั้งในปัจจุบัน และหนทางแห่งการสร้างหลักสูตรในโอกาสต่อ ๆ ไป (ดังภาคผนวก)

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. กรอบในการทำการวิจัยควรขยายไปเป็นระดับภาค หรือเขต
2. งานช่างฝีมือควรให้ครอบคลุมและหลากหลายสาขาอาชีพ
3. กลุ่มประชากรควรมีมากกว่า 118 คน